

EDEBÎ COĞRAFYA

SHEILA HONES

VakıfBank Kültür Yayınları: 0359
Edebiyat: 083

EDEBİ COĞRAFYA
SHEILA HONES

Özgün adı
Literary Geography

Türkçesi
Aytek Sever

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma
Dr. Hazal Bozyer

Kitap Editörü
Mecnun Kandemir

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılap Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdizeniz Caddesi

No:7/A1 – Kat 13

34768 Ümraniye / İstanbul

Telefon: 0 216 285 9571

www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025

© Sheila Hones, 2022

ISBN 978-625-6647-81-7

Kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

All Rights Reserved

Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

Baskı

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2 34310

Haramidere, Avcılar / İstanbul / Türkiye

Tel:+90 (212) 412 1700

www.mega.com.tr - info@mega.com.tr

Sertifika No: 44452

1. Baskı: Mart 2025

EDEBÎ COĞRAFYA

SHEILA HONES

TÜRKÇESİ
AYTEK SEVER



SHEILA HONES

Sheila Hones, Manchester Üniversitesi'nde İngiliz ve Amerikan Edebiyatı alanında lisans derecesini tamamladıktan sonra, ABD'de Clark Üniversitesi'nde yüksek lisansını yapmıştır. Amerikan Çalışmaları alanındaki doktora derecesini ise Boston Üniversitesi'nden almıştır. Hâlen Tokyo Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdüren Dr. Hones, araştırmalarında coğrafya, mekân, yer, yazma ve okuma kavramları üzerine yoğunlaşmaktadır. Araştırmaları, Amerikan edebiyatı ve Amerikan çalışmaları çerçevesinde, özellikle kurgu metinlerin ve akademik uygulama coğrafyalarının kesişim noktalarında metinlerin coğrafya ile etkileşimini incelemektedir.

AYTEK SEVER

Çeşitli yayınevlerinden çıkan Emerson, Thoreau, Whitman, Tagore, Kandinsky, D.H. Lawrence ve G. Stein çevirileri vardır. Iowa Üniversitesi (UI) International Writing Program (IWP) bünyesinde Whitman Web üzerinden yayımlanan "Song of Myself in Turkish" projesinin çevirmenidir. C. Domínguez, H. Saussy ve D. Villanueva'nın ortaklaşa çalışması *Karşılaştırmalı Edebiyata Giriş'i* Türkçeye aktarmıştır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Dizi Editörünün Önsözü	9
Giriş	11
Kökenler	39
Amaçlar ve Yöntemler	65
Türler	91
Haritalamalar	121
Temsil	151
Gelecek	175
Sonuç	189
Sözlükçe	193
Terimce	225
Dizin	231

TEŞEKKÜR

Basılı yayınlarda artık bazen “coğrafyacı Sheila Hones” olarak anılsam da alana ancak sonradan (“evlatlık olarak”) kabul edilen bir coğrafyacım; dolayısıyla coğrafi tarzda okumama, yazmama ve düşünmeme yardımcı olan tüm gerçek coğrafyacılar öncelikli teşekkürlerimi sunarım. Özellikle Lawrence Berg, Ian Cook, Mike Crang, Marcus Doel, Julian Holloway, Rob Kitchin ve James Kneale’a teşekkür etmek isterim. Amerikan edebiyatı alanındaki lisans ve lisansüstü çalışmalarım sırasında William Hutchings, John Conron ve William L. Vance’in rehberliğinden muazzam derecede faydalandım. Ayrıca (elbette) başta Marc Brosseau olmak üzere çeşitli kuşaklardan edebî coğrafyacılar şükran borcumu ifade etmek ve özellikle *Literary Geographies* dergisindeki geçmiş ve şimdiki meslektaşlarım Juha Ridanpää, Angharad Saunders, James Kneale, Neal Alexander, David Cooper, Brigid Magner, Alexander Beaumont ve David McLaughlin’i anmak isterim. Bu kitabın uzun yazım süreci boyunca coğrafyacı Richard Carter-White ve James Thurgill’in destek ve tavsiyelerinden derin bir biçimde yararlandım, ayrıca Kristen Deiter, Graham Law, Eric Magrane ve Deborah Snow Molloy da kitabın taslaklarını okuyup yorumladılar. Adam Hill kaynaklara erişmemde desteğini esirgemedi. Tokyo Üniversitesindeki meslektaşlarıma, özellikle de Yujin Yaguchi’ye yeniden teşekkür etme fırsatı bulduğum için de mutluluk duyuyorum. Son olarak *Yeni Eleştirel Söylem*’in dizi editörü John Drakakis’e ve Taylor & Francis’ten Polly Dodson ve Zoe Meyer’a şükranlarımı ifade etmek isterim.

DİZİ EDITÖRÜNÜN ÖNSÖZÜ

Yeni Eleştirel Söylem, 20. yüzyılın son birkaç on yılında edebiyat araştırmalarında meydana gelen köklü değişimleri ele almak için edebiyat terimleri dağarcığını genişletmeyi amaçlayan bir giriş kitapları dizisidir. Hâlihazırda kullanımda olan tüm terminolojinin açık seçik ve iyi örneklendirilmiş açıklamalarını sunmayı ve terimlerin kullanımındaki değişikliklerin tarihçelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Edebiyat araştırmaları disiplininde hâlen, temel terminoloji sorunlarına ilişkin önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmalar arasında, edebî olanı edebî olmayandan ayıran sınırlar; kültürün daha geniş kapsamı içinde edebiyatın konumu; farklı kültürlerin edebiyatları arasındaki ilişki; disiplinler arası çalışmalar bağlamında edebiyatın diğer kültürel formlarla ilişkisine dair meseleler vb. sayılabilir.

Edebiyat eleştirisi ve teorisinin dinamik ve heterojen bir alan olduğu açıkça ortadadır. Şu an en çok, anlatımdaki netliği perspektifteki maceraperestlikle ve uygulamadaki kapsamlılıkla birleştiren terimlerle ilgili özel kitaplara ihtiyaç duyulmaktadır. *Yeni Eleştirel Söylem* dizisinde yer alan her kitap, işleyişinin bir parçası olarak, spesifik terimlerin tanımının olasılıkla hangi yönde evrilebileceğine dair bazı çıkarımlar sunmanın yanı sıra bu terimlerin bazılarının geleneksel olarak içinde yer aldığı disiplinin sınırlarını da genişletecektir. Dolayısıyla terimler kültürel temsi-

lin daha geniş kapsamı içinde belli ölçüde yeniden konumlandırılacak, çeşitli edebî metinlerden örneklerin yanı sıra sinema ve modern medya alanlarından da örnekler sunulacaktır.

GİRİŞ

Edebî coğrafya, günümüzde, beşerî coğrafya ve edebiyat araştırmaları alanındaki çalışmaları birleştiren ve bağlantılandıran disiplinler arası bir uygulamadır. Beşerî ve sosyal bilimlerdeki amaç ve yöntemleri bir araya getiren bu uygulamanın kökleri iki akademik geleneğe dayanır: edebî metinlere yönelik, uzun bir geçmişe dayanan coğrafi ilgi ve edebiyat araştırmaları kapsamında coğrafya ve mekânsallığa yönelik daha yeni bir ilgi. İnterdisiplinin karmaşık tarihi, günümüz edebî coğrafyasının, edebî yer referanslarının haritalandırılmasından mekân teorisinin yakın eleştirel okumada kullanılmasına ve yaratıcı yer yazımına kadar çok çeşitli yaklaşımları kucakladığına işaret eder. Edebî coğrafyanın bir interdisiplin olarak tutarlılığı, dört yönlü yapısından ileri gelir: “Edebî” edebî metinlere ve aynı zamanda edebiyat araştırmalarına atıfta bulunurken “coğrafya,” yalnızca yaşanan dünyanın coğrafyalarını ve mekânsal kavramları değil, aynı zamanda akademik bir disiplin olarak beşerî coğrafyayı da içermektedir. Bu dört yönlü yapı, interdisiplinle istikrar ve yönelim sağlar, fakat amaç ve yöntemlerdeki çeşitlilik, alanın bir bütün olarak tanımlanmasının zor olabileceği anlamına gelir. Dahası, edebî coğrafyanın, geçtiğimiz birkaç on yılda edebiyat araştırmaları kapsamında geliştirilen mekânsal yönelimli eleştirel yaklaşımlardan nasıl ve neden farklı olduğunu anlamak da zor olabilir. Bu kitabın amacı, günümüzde edebî coğrafyanın hangi pratiklerle işlediğinin anlaşılması için okurlara bir çerçeve sunmaktır. Ay-

rıca çağdaş edebî coğrafyanın ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi, tarihinin ve mevcut pratikler yelpazesinin özetlenmesi ve gelişiminin muhtemel görüldüğü bazı doğrultuların vurgulanması amaçlanmıştır.

EDEBÎ COĞRAFYA

21. yüzyılın başlangıcından önce edebî coğrafyanın ne olduğu ve neyle uğraştığı sorusu, büyük ölçüde edebî coğrafyayı beşerî coğrafyanın bir alt alanı olarak kabul eden coğrafyacıları ilgilendiren bir meseleydi. 1970'lerin ortalarından önce edebiyatla ilgili coğrafi çalışmalar ("edebiyatta peyzaj" ya da "coğrafya ve edebiyat" gibi) çeşitli şekillerde adlandırılıyordu, fakat Ramesh Dhussa'nın önce 1976'daki yüksek lisans tezinde, daha sonra da 1981'de *Journal of Cultural Geography*'de yayımlanan "Edebî Coğrafya: Bir Kaynakça" adlı etkili çalışmasında bu terimi ortaya koymasından sonra alanın adı "edebî coğrafya" olarak belirginleşti. Bu dönemde coğrafyacılar, beşerî ve kültürel coğrafyada edebî metinler üzerine yapılan çalışmaların köklü geleneğini temel alıyorlardı, ama bir bütün olarak edebiyat araştırmaları henüz mekân, yer, peyzaj ve coğrafya meselelerine yönelmemişti. Coğrafyacı Marc Brosseau, 2009 gibi yakın bir tarihte edebî coğrafyayı "kurmaca edebiyatın coğrafi analizi" olarak tanımlayabilmişti (212) ve 2013'te Juha Ridanpää, *Oxford Bibliographies* için edebî coğrafyayı beşerî ve kültürel coğrafyanın uzun süredir var olan bir alt alanı olarak özetlemiş, coğrafyacılar için edebiyatın bir asırdan daha uzun bir süreden beri "bir inceleme nesnesi, araştırma için izleksel bir bağlam, dünyanın algılanmasını sağlayan bir perspektif [ve] metodolojik bir araç" olduğunu ve ilgili çalışmaların "belli başlı epistemolojik ve teorik

dönüşümleri takip ettiğini” belirtmişti (2013: çevrim içi). Günümüzde beşerî coğrafya, belirli bir konuya odaklanmasından ziyade mekân, ölçek, hareketlilik, temsil, süreç ve performans gibi kavramlara atıfta bulunduğu, çok çeşitli konu ve etkinliklere yönelik yaklaşım biçimiyle karakterize olmaktadır. Bu konular arasında edebî metinlerin yazılması ve okunması da yer alır.

Burada edebî coğrafyanın coğrafi kökenlerine yapılan vurgu, öncelikle beşerî coğrafyanın bir alt alanı olduğu dönemde ona edebiyat araştırmalarından hiçbir girdi sağlanmadığı anlamına gelmez. İlk yıllarda edebiyat eleştirmenleri beşerî coğrafyacılarla doğrudan iş birliğine dayanan çalışmalara nadiren dâhil olmuşlarsa da edebiyat eleştirisi alanında yayımlanmış çalışmalara edebî coğrafyacılar tarafından başvurulması alışılagedik bir durumdur. Dolayısıyla edebî coğrafyanın ilk biçimleri öncelikle coğrafi bir alt alan olarak görülse de bu alan, doğası gereği her zaman disiplinler arası niteliğe sahip olmuş, edebiyat araştırmalarından önemli katkılar sağlamıştır. Bugün edebiyat araştırmaları ve diğer alanlarda (kartografya, jeopoetika, yer yazımı ve jeohümaniter bilimler dâhil olmak üzere) çalışan akademisyenler arasında doğrudan iş birliğinin artmasıyla edebî coğrafya, daha etkin bir şekilde iş birliğine dayalı bir interdisipline dönüşmektedir. Şayet Neal Alexander’ın öne sürdüğü gibi coğrafyacılar, son birkaç on yılda “edebî metinlerin giderek daha yetkin okurları” (2015a: 4) hâline gelmişlerse edebî coğrafyada günden güne artan iş birliği, edebiyat araştırmalarından alana dâhil olan akademisyenlerin de böylelikle beşerî coğrafya hakkında giderek daha ileri bir anlayış geliştireceklerine işaret eder.

EDEBÎ COĞRAFYALAR

Edebî coğrafya çalışmalarına yönelik disiplinler arası bir derginin [*Literary Geographies*] başlığı olarak kullanılan “edebî coğrafyalar” şeklindeki çoğul ifade, edebî coğrafya interdisiplinini hem içeren hem de onun ötesine uzanan geniş bir çalışma yelpazesi için kapsayıcı bir mecra sunma amacını belirtmek için kullanılmıştır. “Edebî/coğrafi çalışmalar alanında yeni araştırmalar ve iş birlikleri için bir forum” olarak tasarlanan dergi, “edebiyat araştırmaları, kültürel coğrafya, kartografi ve mekân teorisi alanlarındaki konu ve yöntemleri bir araya getiren çalışmalara yer verir” ve “edebî coğrafya” teriminin [...] birden fazla anlamı olduğunu ve farklı akademik gelenekler çerçevesinde çeşitli şekillerde uygulandığını” kabul eder (www.literarygeographies.net). Ayrıca başlığında daha kapsayıcı ve çoğul bir ifadeyi kullanan *Literary Geographies*, bir ucunda görece coğrafi bir biçimin, ortasında güçlü bir disiplinler arası merkezin (edebî coğrafyanın), diğer ucunda ise görece edebî bir biçimin bulunduğu bir yelpazedeki çalışmaları yayımladığını belirtir. Başka bir deyişle “edebî coğrafyalar,” tekil “edebî coğrafya” ifadesinden daha geniş bir kapsama işaret eder; “edebî coğrafya” ifadesi (en azından coğrafyacılar için) genellikle edebî metinlerle yapılan coğrafi çalışmalardaki köklü geleneğin genişletilmiş bir biçimine atıfta bulunur ve bu da günümüzde edebiyat araştırmaları ve diğer alanlarda çalışan akademisyenlerle daha yoğun bir dolaysız iş birliğinden yararlanmaktadır.

Early Modern Literary Geographies (Oxford University Press) kitap dizisi de başlığında çoğul ifade kullanır, ama derginin başlığının işaret ettiği merkez/çeşitlilik yapısına ve belirtik disiplinler arasılığa sahip değildir. Ayrıca dizinin başlığı, kitapların esasen erken modern dönemin tarihsel coğrafyası ve edebî metinleriyle ilgili olduğunu düşündürür. Yayıncının internet sitesinde

bulunan diziyeye genel bakış yazısında belirtildiği üzere “kültürel ve beşerî coğrafyacıların çalışmalarından etkilenen” edebiyat araştırmacıları, artık erken modern dönemdeki insanların “dünyaya algılarını yerler, mekânlar ve somut pratikler arasındaki etkileşimlerden nasıl inşa ettiğini” incelemektedir. Ayrıca burada “edebî coğrafyalar” teriminin “geniş bir kapsamda anlaşılması gerektiği” ve editörlerin “mekân, yer, peyzaj ve çevre konularıyla ilgili her türlü erken modern yazıya odaklanan çalışmalar için çağrıda buldukları” belirtilmiştir. Dolayısıyla hem dergi hem de kitap serisi çoğul terimi kullanmaktadır; ama biri esas olarak hâlen devam eden disiplinler arası bir edebiyat/coğrafya projesiyeye meşguldür, diğeri ise erken modern dönem edebiyat araştırmalarına yönelik izleksel bir yaklaşımla ilgilidir ve dönemin tarihsel coğrafyalarına odaklanır.

EDEBİ COĞRAFYANIN DİĞER TANIMLARI

Literary Geographies dergisinin kurulmasına yol açan disiplinler arası projenin merkezindeki edebî coğrafya biçimi, beşerî coğrafyadaki bir dizi izlek ve araştırma tekniğinin 1970’lerin ortalarında “edebî coğrafya” başlığı altında tanınmış bir alt alan olarak bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştı. Fakat 1980’lerin ortalarından sonra edebî coğrafyanın bu biçimi edebiyat araştırmalarından daha fazla girdi alacak şekilde genişledikçe “edebî coğrafya” terimi için çeşitli alternatif tanımlar önerildi.

(I) METİNSEL BİR ÖZELLİK OLARAK EDEBİ COĞRAFYA

Bazı durumlarda “edebî coğrafya” analitik bir yaklaşımdan ziyade metinsel bir özellik olarak tanımlanmıştır. Örneđin Leonard Kriegel, 1994’te *Sewanee Review* için yazdığı “Coğrafya Dersleri”

makalesinde yazarın “yer tasvirinin” önemini ve yazmanın bu yönüne o güne dek yeterince eleştirel ilgi gösterilmediğini vurgulayarak şuna dikkat çekmişti:

Edebî coğrafya –yani yazarın başlı başına yere odaklanması– yerin zihinde fiilen büründüğü şekilden ziyade yer fikrinin hayal gücünü nasıl beslediği ile ilgilidir.

(Kriegel, 1994: 604)

Daha yakın bir zamanda Neil Alexander, “edebî coğrafya”yı hem edebî/coğrafi interdisipline hem de metinlerin kendilerinin coğrafi açıdan incelenmesine atıfta bulunmak için kullanmış; “son otuz yılın en çarpıcı edebî coğrafyaların[dan bazılarının], çağdaş peyzaj yazımında yani benlik ile yer, doğa ile kültür arasındaki ilişkileri merkezine alan kurmaca dışı edebî düzyazı metinlerde bulunabileceğini” belirtmiştir (Alexander, 2015b: 1).

(II) EDEBÎ COĞRAFYA VE EDEBİYAT TARİHİ

Martin Leer, 1991’de *Australian Literary Studies* için “Avustralya’nın kavramsal bir edebî coğrafyası”na dair genel hatları belirlerken “tıpkı mekânın zamanın öteki yüzü olduğu gibi” edebî coğrafyanın da “edebiyat tarihinin tamamlayıcı boyutu” olduğunu belirtmiş ve coğrafyacılara ve tarihçilere “insanların çağlar boyunca doğal çevrelerini nasıl algıladıklarını belgelemek için başlıca kaynak olarak tahayyüle dayalı edebiyatı kullandıklarını,” edebiyat araştırmacılarının ise “coğrafyaya karşı mesafeli olma eğiliminde olduklarını” ve “kendilerini ‘peyzaj’ üzerine hayli masumane yorumlarla sınırladıklarını” savunmuştu (Leer, 1991: 1). Bir bakıma alakalı bir biçimde, Liverpool University Press internet sitesinde “Amerikan Tropikal Kuşağı: Bir Edebî Coğrafyaya Doğru” kitap serisinin, ulus devletlere göre değil de ulusötesi bölgelere göre düzenlenen “edebiyat tarihi yazımına yönelik yeni bir yaklaşım”